

ՄԱՍԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ

50րդ ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 30

(ԵՐԿՐՈՐԴ ՇՐՋԱՆ)

28 ՅՈՒԼԻՍ 1901

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԷՆ	S. U.
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ	
Résignation (Գ. ՋՕՇՐԱՊ)	
ՎԵՐԱՊԱՐԺ (ԺՈՋԷՖԷՆ ՍՈՒԼԱՌԻ)	Թարգմ. ԱԼՓԱՍԼԱՆ
ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ «Փիլիսոփային աշակերտ»	Ա. ԱԼՊՕՅԱՃԵԱՆ
ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԸՄԲՈՆՈՒՄԸ	ՀԱՐՄՍԿ
ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԵՀԱՊԵՏԻՆ ՏԻՏՂՈՍԸ	
(Պատմական-Քաղաքական տեսություն)	Մ. ՆԱԹԱՆԵԱՆ
ՀԱՐՄԱՆԳՈՐԸ (Հեֆեսոս)	ԱՇՈՒՂ
ՄԱՍԻՍԻՍ	

Մասիս շաբաթաթերթի տարեկան բաժանորդագրիցն է Կ. Պոլսոյ համար ՔԱՌՍՈՒՆ ղրԵ. եւ գաւառներուն համար ՅԻՍՈՒՆ ղրԵ., կանխիկ վճարելի : Արտասահման՝ 12 Ֆրանկ կամ 5 րուպի : Թղթատարական ծախքը խմբագրութեան վրայ է : Վեցամսեայ կամ եռամսեայ բաժանորդագրութիւն չընդունուի : Բաժանորդագրութիւնները կը սկսին ամէն ամսոյ մէկէն : Մասիս հրապարակ կ'ելլէ ամէն շաբաթ առտու, եւ կը գտնուի Բերայի բոլոր ծխավաճառներուն ու Պահէ-Գաբուի ջրավաճառներուն խանութները, ինչպէս նաեւ Ղալաթիոյ, Պոլսոյ եւ բոլոր արուարձաններու լրագրավաճառներուն ֆով :

Ձեռքէ կը ծախուի ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐԱՅԻ

ՀԱՍՑԷ

درعليه غلطه «مأسيس» غزتهسى ادارهسى

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՄԱՍԻՍ»

Կ. Պոլիս, Ղալաթիս, Խորասունկեան խան

Rédaction de la Revue MASSIS

Galata, Constantinople

ՏԲԹ. Ս. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ — ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺԲ

396. ՄԵՄ ՓՈՂՈՑ ԲԵՐԱ, 396

(Եաննի գարեջրատան վրայի յարկը, ճիշդ Զրպուլմենանց դեմը)

Կատարելագործեալ գործիքներու միջոցաւ ամենասատիկ ցաւած ախտները մեկ անգամեւ կը լեցնեն. ցաւով դիմելու եւ բուժուած վերադառնալու պայմանաւ:

Նորաշնար եղանակաւ, նուրբ, ճաշակաւոր եւ դիմացկուն արհեստական ախտներ կը պատրաստեն, յար եւ նման բնականի, դիմքի ձեւաւորութիւն ըստ շարիքի, ծանոցութիւն եւ ազատ արտասանութիւն երաշխաւորուած:

Բերնի հիւանդութիւնք կատարելապէս կը բուժուին ինչպէս նաեւ թմրեցուցիչ դեղերու եւ ամենակատարելագործեալ աքցաններու միջոցաւ, առանց ցաւի ատամնահանութիւն:

Յ. Գ. Զմեռները կիրակի օրերն ալ (մինչեւ կես օր) ինչպէս նաեւ ամէն օր (մինչեւ կես գիշեր) հիւանդ կ'ընդունին:

Ծանօթ. — Պոլսոյ կողմը մասնաճիւղ ԶՈՒՆԻՆՔ.

ԻՒՆԻՐՆ

ՀՐԴԵՀԻ ԵՒ ԿԵՆԱՅ

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ Ի ԲԱՐԻՉ 1828-1829

ՀՐԴԵՀԻ ՃԻՒՂ

Մինչեւ 1899ի վերջը հատուցեալ վնասք	240,000,000 ֆր.
1899ին գանձուած ապահովագին	19,500,000 »
Գրամագլուխ եւ պահեստ	105,000,000 »
Ապահովագրեալ զրամագլուխ	18,000,000,000 »

ԿԵՆԱՅ ՃԻՒՂ

Մինչեւ 1889ի վերջը հատուցեալ վնասք	99,000,000 ֆր.
Ընթացիկ ապահովագրութիւնք	253,000,000 »
Դրամագլուխ եւ պահեստք	150,000,000 »

որ ընթացիկ ապահովագրութեանց գումարին հետ կը համեմատի 60% — ինչ որ «Իւնիօն»ի ապահովագրելոց կ'ընծայի հսկայ երաշխաւորութիւն մը ՈՐՈՒՆ ՆՄԱՆԸ ԿԱՐՆԼԻ ԶԷ ԳՏՆԵԼ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՉ ԳՈՐԾՈՂ ՈՒՐԻՇ ՈՐ ԵՒ Է ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՔՈՎ:

Արեւելքի համար մասնաւոր սակացոյց զեղչեալ զինքերով: Նպաստաւոր պայմաններ անհամեմատ կերպով աւելի գերազանց քան ուրիշ որ եւ է ընկերութեան պայմանները: Շահաբաժիններու տարուէ տարի անմիջական վճարում, որով Իւնիօնի ապահովագրողք ԶԵՐԾ են այն վնասներէն եւ յուսախաբուրքիւններէն, որոնց կ'ենթարկուին միշտ այն անձինք, որ շահաբաժիններու բաղման (accumulation des bénéfices) ՅՈՒԻ եւ ՎՆԱՍԱԿԱՐ դրութեամբ գործող ընկերութեանց կ'ապահովագրուին:

Ընկերութեան զրամատունն է ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՊԱՆՔԱՆ

Թուրքիոյ եւ Արեւելքի Տնօրենութիւն

Կ. Պոլիս, Կալարա, Թահեսապուրուն խան, Օսմ. Պանֆային դիմացը

Գործակալութիւնք Թուրքիո գլխաւոր քաղաքաց մէջ

ՄԱՍԻՆ

50^{րդ} ՏԱՐԻ

— 28 ՅՈՒՆԻՍ 1901 —

ԹԻՒ 30

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԷՆ

ԳՐԱԶԱՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱԳԱՆ. — ԳՆԱԳԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՒ ԱՆՁՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ. — ԲԱՆԱՍՏԵՂՄՈՒԹՅԱՆ ՇՈՒՐՋԸ. — «ԱՆՈՒՆԻՆ ԷՄԱՑՔԸ». — ՎԱՐԳՅԱՆ ԵՒ ԷՄԲՐԱՆԿ:

Օգնութեան Սնտուկներու ծրագիրները է ու կը գրադի գրաշարներով, մինչդեռ օրուան ուշադրութեան առարկայ դարձած են: Ուսուցիչներու Օգնութեան Սնտուկի կանոնադրութենէն ետքը, որ իր վաւերացումը գտաւ արդէն, կարգը եկած է Պատրիարքարանի պաշտօնէութեան համար հաստատելի կնայողութեան Սնտուկի մը, որուն կանոնագիրն ալ ընդունուեցաւ Վարչութեան կողմէ, երբ միեւնոյն ատեն, խումբ մը գրաշարներ, նամակ մը հրատարակելով Մանգուլներէ մէջ, փափագ կը յայտնեն որ իրենց համար ալ բան մը խորհուրի այդ մտօք:

«Պիտոյ մէջ 200էն աւելի հայ գրաշարներ ենք մենք — կը գրեն — եւ կրնանք մեր «պագան ապահովել եթէ համաձայնութեամբ «Օգնութեան Սնտուկ մը կազմենք»: Ու կրներիայացնեն հիմնագիծը կանոնագրի մը՝ նոյնքան գործնական տրամադրութիւններով որքան բանաւոր ու արդար է իրենց փափագը: Լրագրապետներուն ու տպարանապետներուն կիշնայ լրջօրէն նկատողութեան առնել այս առաջարկը, կը բաւէ որ անոնցմէ մէկը նախաձեռնութիւն ստանձնէ: Հայ թերթերու Տնօրէնները կրնան իրենց էջերը բա՛նալ կարծիքներու փոխանակութեան մը, որ մէ ետքը դիւրին կըլլայ համաձայնութիւն գոյացնել Տպարանապետներուն հետ, գրաշարական մարմինն հաւանութիւնը ստանալով գործադրելի կանոնագրին համար: Զարմանալի է որ լրագրութիւնը — իր արհեստագիտական բաժնին մէջ — ամէնէն քիչ զբաղած

նախի համար՝ ժամագործը, դերձակը, կօշկակարը ուշադրութեան առարկայ դառնալու իրաւունք կը ստանան զանազան առիթներով: Եւ սակայն, հա՞րկ է անգամ մըն ալ շեշտել, թէ գրաշարը խմբագրին ու գրագէտին աշխատութեան անմիջական գործակիցն է, անոր տենդագին անձկութիւններուն մասնակից, անոր հոգածութիւններուն ուշադիր, երբեմն անձնուիրութեան հասնելու աստիճան խցճամբա՝ եթէ համակիր է այն գրողին որուն մէկ արձակը կամ ոտանաւորը կը շարէ: Գրաշարներ ճանչցած եմ որոնք ծանօթ ու սիրուած հեղինակի մը ձեռագրին մէկ մասը խնամով առած տարած են՝ հաւաքողի մը հրճուանքով որ հազուագիւտ նամակագրով մը ձեռք կը ձգէ. ուրիշներ՝ որոնք փառք սեպած են իրենց, այսինչ գրագէտին կամ հրապարակագրին ձեռագիրը յաջողապէս շարելին: Ասիկայ կը ցուցնէ ճաշակ մը, գրասիրութիւն մը զոր դժուար է գտնել որ եւ է արհեստաւորի քով: Յետոյ, հաւաքապէս, իրենց դատողութեան կամ զնահատման արատայտութիւնը կայ, չա՛տ բռնել կամ ջերմագին կերպով իրեւ անդրանիկ ընթերցողները յօգուածի մը, հրապարակ ելլելէ առաջ: Դիտու օրօրումներ, քմծիծաղներ ու նին, նոյն խոկ աշխատած ատեննին, — երբ խեղճ ու կրակ գրուածք մը տրուած է իրենց, — ամէնէն կծու քննադատութենէն աւելի՛ անողորք ու ազդեցիկ, սա տարբերութեամբ

որ հեղինակ մը կամ յօդուածագիր մը իր գործին վրայ եղած քննադատութիւնը միայն կարգալու դժբախտութիւնը կունենայ, մինչդեռ չի հանդգիր բնաւ գրաչարին հեգնոտ նայուածքին :

* *

Կար ժամանակ մը սակայն, որ քննադատուիլը դժբախտութիւն մը չէր. ընդհակառակը : Գործի մը խիսկական արժանիքը ու թերի մասերը ցոյց տուող հայելի մը կը նկատուէր Մատենախօսական յօդուած մը ուսկից կ'օգտուէին հեղինակը կամ թարգմանիչը, լուազոյն արտագրութիւններու պատրաստուելով : Իրեւ «Տիպար-Քննադատութիւն» կրնամ յիշել, անցեալին մէջ, Տիրայրի մատենախօսականները սրոնք կը հրատարակուէին օրաթերթ Մասիսին մէջ, թերթօնի ձեւով : Այդ թուականէն ի վեր, ճաշակները շատ խաթարուած են, պէտք է խոստովանիլ, ու այսօր մատի վրայ կրնան համբուլ, հայ մամուլին մէջ իրարու յաջորդող Գրախօսականներէն, — երբեմն՝ հրատարակուած գործերէն աւելի ստուարաթիւ, — անոնք սրոնք հեղինակութենէն առաջ հեղինակը չի հեգնեն, անձնական ակնարկութիւններով, ծաղրանքներով, յաջող կամ անյաջող սրամտութիւններով : Եւ ահա՝ քննադատուողն է առաջ կ'անցնի՝ ինքնապաշտպանութեան համար, նոյն ոճերը գործածելով ինքն ալ, մինչեւ որ բուն խիսկ գիրքը, քննադատութեան առարկան մուգուի բոլորովին : Եւ եթէ թերթի մը վարիչը՝ գէթ խնայելու համար իր ընթերցողներուն՝ ուզէ կասեցնել այս տղմուտ հոսանքը, ընդհատել վիճաբանութիւնը որ բոլորովին շեղած է իր օրինաւոր սահմանէն, կը հոշակուի «միակողմանի ընթացքի տէր» ու դեռ չեմ գիտեր ինչ, առանց հաշտելու այն լուտանքները զորս նամակով կը տեղան իր գլխուն՝ քննադատ ու քննադատուող, հաւատարմագէտ, երկուքն ալ գժգոհ, երկուքն ալ զայրացած : Եթէ խմբագիր մը, փորձի համար, իր թերթին մէջ որոշեալ բաժին մը յատկացնէր միակ գործի մը վրայ հրատարակուած քննադատականին ու պատասխանին շարունակութեանը, պիտի տես-

նէր որ երկու կողմերն ալ աւնուազն տարի մը նիւթ պիտի գտնէին գրելու, զիրար ձաղկելով : Այս գիտակցութեամբ, նախաւեճ որ կը սեպեն ինքզինքնին կողմնապահ կոչել տալ ու կարճ կապել. ասով, ոչ միայն թերթը ու ընթերցողները կը չահին, այլ մանաւանդ գրամարտիկները՝ պակաս նախաւեճ նետելով իրարու երեսին եւ պակաս ընդունելով փոխադարձարար :

* *

Անձնականութիւնով խառն գրուած քննութիւն վրայ խօսիլը շատ հեռուններ կրնայ տանիլ զիս, եւ լուազոյն է որ զուտ բանաստեղծական նիւթով մը դրաղիմ քիչ մըն ալ Մասիսի այս թիւը կը պարունակէ երկու ուսանաւոր թարգմանութիւն, երկուքն ալ Ազեքսանդր Փանոսեանի կողմէ կատարուած, մէկը Ժօզէֆին Սուլառիի Վերադարձը, Փրանսերէնէ հայերէնի վերածուած, եւ միւսը՝ Գ. Զօհրապի Հաւնակերպութիւնը⁽¹⁾, հայերէնէ ֆրանսերէնի վերածուած : Զօհրապին կարճ ու զգալուն ստանաւորները իր երկար ու զօրեղ նորաժէպներուն չափ կը գնահատուին. այս գնահատումին մէկ արտայայտութիւնն է Փանոսեանին թարգմանութիւնը, առաջին ընթերցումէ մը անմիջապէս ետքը, ինքնարեւր մտածումով մը, — ինչ որ նոյնքան անակնկալ մը պիտի ըլլայ Հաւնակերպութիւնի հեղինակին համար որքան Մասիսի գրատէր ընթերցողներուն համար :

Կանգ առի այս իրողութեան առջեւ, ոչ թէ շեշտելու համար Արիստղանին յաջողակութիւնը ֆրանսերէն տաղաչափութեան մէջ ալ, — որուն ապացոյցը մէկէ աւելի աւիթներու մէջ տուած է ֆրանսերէն թերթերու մէջ, — այլ ցցունելու համար թէ, ճշմարիտ տաղանդը ինչպէ՞ս հիացող կըլլայ ճշմարիտ տաղանդին, որուն կը ծախահարէ, անոր գոյարիկ մէկ արտագրութեան գեղարուեստական շրջանակ մը պատրաստել ուզելով, մինչդեռ անճարակ զրիչներ՝ զիրար կը նախանձին ու կը դատաւիտեն, իրարու արտագրութիւնները մթազնել, արտատարել կը ձգտին :

Ասիկայ պզտիկ օրինակ մըն է որ շատ բան կը սորվեցնէ : Անյաջող, անարուեստ,

(1) ՄԱՍԻՍԻ 27րդ թիւին մէջ հրատարակուած :

անխմատ ոտանաւորներու դէզը սրքան կը
ստուարանայ Գրտիան Հանդէսներու խմբա-
գրատանց մէջ, դժգոհներու, գանգատողնե-
րու թիւն ալ նոյն համեմատութեամբ կը
շատնայ՝ անոնց լոյս չտեսներուն դէմ : Որո՞ւնն
է մեզքը, չի հրատարակողի՞նք թէ չյաջո-
ղածինք :

«Անունի հմայք»ի խնդիրը նորէն յուզուե-
ցաւ վերջերս օրագրութեան մէջ : Յաւիտե-
նական խնդիրն է անիկայ, որ պիտի յուզուի
սկսնակներուն ու յաջողածներուն միջեւ : Ու
պիտի կրկնեմ անգամ մըն ալ, թէ սխալ է
այն կարծիքը թէ աղւուր գրուածք մը կը
կը մերժուի՝ գրողը անձանօթ մը ըլլալուն :
Անոնք որ անուն մը ունին գրականութեան
մէջ՝ արժանիք մը ունին որ առջի օրէն երե-
ւան եկած է :

Երկու թարմ օրինակներ կրնամ յիշել,
1900ի սկիզբները, Մաւիսի խմբագրութեան
համառ ոտանաւորներուն մէջ, — որոնք ու-
շագրութեամբ կը կարդացուին ամէնքն ալ,
նոյն իսկ դպրոցական տղոց գրածները, —
նշմարեցի հատ մը որ թէեւ անձանօթ ստո-
րագրութիւն մը կը կրէր ու ո՛չ նուազ անձա-

նօթ ծածկանուն մը, բայց բանաստեղծական
ներշնչում ու տաղաչափական արուեստ միա-
ցուցած էր իր մէջ. նոյն շարթուն իսկ հրա-
տարակուեցաւ Մաւիսի մէջ, եւ հարցումները
սկսան. — «Ո՞վ է Վարդգէսը, ի՞նչ աղւուր
գրած էր» :

Նոյն բանը պատահեցաւ այս տարի Հար-
մակի արձակին համար : Տասնեակ ձեռագիր
յօդուածներու մէջէն իսկոյն տպարան յանձ-
նուեցաւ իր առաջին մէկ գրուածքը եւ յա-
ջորդ օրը ուշագրութիւն կը գրաւէր :

Եւ սակայն «Վարդգէս» ու «Հարմակ»
ստորագրութիւնները առաջին անգամն էր որ
կը տպուէին. ո՛չ ոքի միտքէն անցաւ անոնց
գրածները առնելով՝ ծանօթ ստորագրու-
թեամբ մը հրատարակելու տարօրինակ գա-
ղափարը, ո՛չ ալ զանոնք մերժելու անագնիւ
գաղափարը՝ որովհետեւ անձանօթներու գըր-
ուածք էին : Ժամանակին հետ անոնք ալ
պիտի ունենան իրենց անունին հմայքը, ու-
րովհետեւ առջի օրէն արժանիք եւ կարողու-
թիւն ցոյց տուին :

S. Ս.

RÉSIGNATION

Toi, belle, suis ton chemin lumineux ;
Moi, je vais par ma route triste et sombre,
Heureux encor de croire qu'en mon ombre,
Ton cœur au moins m'appartient' sous les cieux !

Et, de mon gîte insigne et solitaire,
L'œil, jour et nuit, fixé vers ton côté,
Je t'attendrai, ma lointaine clarté,
Tant que j'aurai vécu sur cette terre...

Je n'ai qu'un vœu : mon vœu suprême et cher,
C'est — quand aura sonné ma dernière heure,
Quand tous auront déserté ma demeure, —
De voir ton front vers le mien se pencher.

Pour qu'oubliant tout, gloire et renommée,
J'emporte seul, dans la tombe où j'irai,
Toi, rien que toi, ton image adoré,
Ton clair et pur image, ô bienaimée !...

Գ Ր Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

Փիլիսոփային աւանդեալ (Հոգեբանական վեպ) Բօլ Պուռժէ, անդամ Ֆրանսական Ակադեմիայի, Թարգմ. Օննիկ Զիֆթէ-Սարաֆ, Տպ. Նժան Պէրպէրեան, Գին 6 դր:

Հակառակ՝ դասական սովորութիւններու ինքզինքս այնքան տրամադիր չզգալուս՝ աւելի քան կարծես կը մըլուխ առաջարանով մը սկսելու այն քանի մը խօսքերը զորս պիտի ընեմ այս գրքին վրայ : Ու անոր համար իբր առաջարան մը նկատել տալ կ'ուզեմ ինչ որ ամէնէն առաջ պիտի ըսեմ , քանի որ պիտի խօսիմ առաւելութեան մը վրայ զոր գիրքը ունի , բայց ոչ թէ իբր գրական արգասիք կամ արժէք՝ այլ իբր առուուորի նիւթ : Եւ արդէն , կարծեմ այդ արժանիքը գուշակեցիք թէ գինին աժանութիւնն է , ինչ որ չեմ կարծեր թէ ընաւ ազդեցութիւն մը ունենայ անոր գրական արժէքին վրայ : Օտար մեծ միտքերու գործերը մեր հասարակութեան մատչելի ընելու համար Օննիկ Զիֆթէ-Սարաֆի այս ձեռնարկը՝ իր անհամեմատ ամառութեամբը արդարեւ «առաջին փորձը» կը հանդիսանայ ճշմարտօրէն «ընդհանուրէն բաղձացուած» աժան գիրքերու միջոցաւ գրականութիւնը ժողովրդականացնելու գաղափարին : Ասիկա մասնաւոր յատկանիշ մըն է որ գրքին նիւթին եւ գործին արժէքին հետ առանց առնչութիւն ունենալու՝ առաւելութիւն մը երեւան կը հանէ :

Գաղով գործին , երկ մը կը ներկայացնէ երկու քննելի կէտ՝ զորս սովորաբար անհրաժեշտ է նկատուլութեան առնել՝ գործ մը քննութեան առնուած ատեն .

Ա. Նպատակը :

Բ. Գործադրութիւնը :

Ահա ինչ որ պէտք պիտի ըլլար քննել եւ թէ գործը ինքնագիր կամ մեր նպատակը Բօլ Պուռժէի գործին քննութիւնը եղած ըլլար , բայց որովհետեւ ո՛չ այդ յանգանութիւնը եւ ո՛չ ալ այդ փափաքը ունինք եւ մեր նպատակը թարգմանութեամբ միայն զրադիլ է , իբր թարգմանութիւն դարձնալ երկու նկատելի կէտեր կը ներկայանան՝ ու

րոնք գրեթէ նոյն են անոնց հետ զորս ինքնագիր երկի մը մէջ կը շնորհակցէ միայն պըղտիկ փոփոխութիւններով եւ որոնք ծագում կ'առնեն թարգմանութեան մը ինքնագիր գործէ մը ունեցած տարբերութիւններէն :

Ուրեմն պէտք է քննութեան առնել ,

Ա. Գործին ընտրութիւնը , այսինքն նպատակը :

Բ. Թարգմանութեան յաջողութիւնը՝ այսինքն գործադրութիւնը :

* *

Գործ մը կ'արտադրուի կամ կը թարգմանուի երկու գլխաւոր նպատակով :

Ա. Ընթերցողներու օգտին համար .

Բ. Գեղեցկագիտական տեսակէտով՝ այսինքն արուեստը արուեստին համար :

Օննիկ Զիֆթէ-Սարաֆ իր գործին այն պիտի հանդամանք մը տուած է որ երկու յատկութիւնները մէկէն ի մի ամփոփած ըլլալ կը թուի , վասն զի «առանց բացառութեան ըստ օրագիրներու միջոցաւ , հասարակութեան հրամցուած եւ մեր գրականութեան վրայ պատուաւորուած հին , թոյն-դաշտիական , անհաւատարի ու առասպելաճեթերով ծն-վէպերուն երկար տողանցութեանը մէջ , պզտիկ փակազիւծ մը բանալ , գրական համեստ թուական մը դրոշմել , նոր , իրապաշտ ու հոգեբանական վէպի նմոյշ մը ստեղծել , գաղափարը տալ , նմանելու եւանդը մշակելու պատճառ ըլլալ» իրեն նպատակ կը դնէ : Ասիկա գրական նպատակ մըն է որուն եզրակացութիւնն է մէկ խօսքով ժողովուրդին օգուտը , բայց միայն այս պայմանը լրացնելը բաւական չհամարելով՝ թարգմանիչը անոր կուտայ նաեւ գեղեցկագիտական հանգամանքով արտադրուած երկի մը արժէքը «հրաշակերտ մը թարգմանած ըլլալու գրչի անբաղդատելի հաճոյքը տուած ըլլալէ զատ ինքզինքն , հայայի կարգալու կարդացնելու»

նպատակը դնելով, Բայց թող յանդգնու-
թիւն չհամարուի երբ ըսեմ թէ թարգմանու-
թեան մը համար՝ այս երկրորդ պայմանը ան-
հրաժեշտ չըլլալէ վատ նոյնիսկ երբեք փըն-
տուեալու չէ: Երբ օտար հասարակութեան
մը մեծ մտքերուն գործերէն մէկը կը ներ-
կայացնենք տարբեր հասարակութեան մը,
անոր առաջին պայմանը օգտակարութիւնը
պէտք է ըլլայ՝ քանի որ թարգմանիչ մը ար-
ուեստին հուրովը վառուած՝ առանձին կեր-
պով արտադրող մը չէ: Գրող մը իր հսկում-
ներովը կրնայ օգտակարին գաղափարը մոռ-
նալ եւ արտադրել նոյնիսկ միայն իր անձին
համար, բայց թարգմանիչ մը բնա՛ւ: Թարգ-
մանիչը միջնորդ մըն է, որ երկրորդէ մը պի-
տի առնէ ինչ որ օգտակար կը տեսնէ երրոր-
դի մը համար եւ զայն անոր պիտի ներկա-
յացնէ որպէս զի անիկա օգտուի: Հետեւա-
բար թարգմանութեան մը էական պայմանը՝
օգտակարութիւնն է երկին զէպի այն հասա-
րակութիւնը որուն լեզուին կը թարգմանուի:

Թէ ո՞ր աստիճան օգտակար կրնայ ըլլալ
Բօլ Պուստէի գլուխ-գործոցը մեր հասարա-
կութեան՝ անոր մտաւորական արդի վիճա-
կին եւ զարգացման մէջ, ճշմարտապէս երկ-
րայելի խնդիր մըն է մեզի համար:

Բայց մենք նպատակի մը յաջողութեան
եւ իրագործման ամէնէն գլխաւոր պայմանը
համարելու իրաւունքը ունինք՝ գործի մը հան-
րութեան ընդհանուր զարգացման միջինէն
բարձր գործ մը — եւ հետեւաբար անըմբռ-
նելի — չըլլալու էական, անհրաժեշտ եւ
կենսական պայմանը զոր չէ կրցած յարգել
Օննիկ Չիֆթէ-Սարաֆ իր ընտրութեանը մէջ:

Փիլիսոփայիկ աշակերտը մեր հասարա-
կութեան մեծագոյն մասին անմատչելի գործ
մըն է՝ վասն զի շատ բարձր է անոր զար-
գացման միջին մակերեւոյթէն: Մեր մէջ ա-
նոնք որ այս վէպը հասկնալու կարողութիւնը
ձեռք բերած են՝ արդէն զայն իր բնագրին
մէջ ալ կարդալու չափ ֆրանսերէն մը գիտեն
սովորաբար, ինչպէս որ դիտել կուտար ար-
դէն օրաթերթ մը նոյն իսկ այս թարգմանու-
թեան առթիւ, եթէ չեմ սխալիր:

Մեր հասարակութեան համար, նոյն իսկ
գործին մէջ յայտնուած գաղափարները գալ-

թակեցողիչ են, որովհետեւ կրօնական գա-
ղափարներու դէմ ընդվզումներ, ընտանեկան
կարգերու դէմ սկզբունքներ կան, որոնք մեր
հասարակութեան պէս չուտով եւ դիւրաւ գայ-
թակող հասարակութեան մը համարկրնան քար
գայթաղութեան ըլլալ: Հասնելու համար այն
նպատակին զոր Օննիկ Չիֆթէ-Սարաֆ ա-
ռաջադրած է՝ կրնար օրինակի համար ընտ-
րել իրապաշտ դպրոցէն նուազ հոգեբանա-
կան եւ նուազ խրթին ու մեր հասարակու-
թեան տեղի մատչելի գործ մը՝ քան թէ այս
գործը, որ իրաւ է թէ փակագիծ մը պիտի
բանայ, բայց թերեւս մէջը պարտապ փակա-
գիծ մը. . . որ պիտի գայ զետեղուիլ քիչ
ու շատ իմաստակութեան հակամէտ ու ամէն
ինչ յուշերթութեամբ ընդգրկող մեր համայն-
քին մէջ որուն երբեք չենք կարծեր թէ օգ-
տակար ըլլալու կոչումը ունեցած ըլլայ այս
գործը: Այս տեսակէտով՝ Օննիկ Չիֆթէ-Սա-
րաֆ — ըստ իս — սխալ ընտրութիւն մը ը-
րած է, ամէնէն խրթին, ամէնէն կնճռոտ,
եւ հոգեբանական գործ մը ընտրելով նպա-
տակի մը — իրապաշտ եւ հոգեբանական վէպի
մը նմոյշը ցուցադրելու համար — որուն նա-
խապատրաստական որ եւ է գործ չէ երեւցած
մեր մէջ:

Չօլաէ, Մօրաոսնէ եւ Տօռէէ թարգման-
ուած տասնեակ մը վեպերէ յետոյ թերեւս
միայն կարելի պիտի ըլլար այս գործը թարգ-
մանել, երբ արդէն հանրութեան ճաշակին
մէջ յեղաշրջում մը եւ նոր հակում ու տրա-
մադրութիւն մը իրենց տեղը գրաւած ըլլա-
լին:

Թարգմանութեան մը թելադրիչ պատ-
ճառներէն մէկն ալ պէտք է ըլլայ պէսքը եւ
հարկը, որոնք կարծես ամէնէն աւելի կը
պակսին այս գործին համար, որովհետեւ
ճաշակը ու տրամադրութիւնը շատ անգամ
պէտքին դերը կը կատարեն գրական եւ գե-
ղարուեստական խնդիրներու մէջ եւ դժբաղ-
դարար Փիլիսոփայիկ աշակերտը ո՛չ մեր հա-
սարակութեան ճաշակին եւ ո՛չ ալ տրամադ-
րութիւններուն որ եւ է կերպով յարմար կը
թուի, վասն զի գրքին մէջ յայտնուած սրեւէ
գաղափարի եւ մեր մտաւոր զարգացման ընդ-
հանուր ուղղութեան մէջ որ եւ է կապ եւ մի-

ութեան գիծ չկայ — գրեթէ առանց վարանելու — բացարձակապէս :

Եթէ այսօր թարգմանիչը կը ծիծաղի «առասպելաձեւ թերթօն — վէպերուն երկար տողանցութեան» վրայ զոր թարգմանեցին իզմիրի եւ Կ. Պոլսոյ թարգմանիչները անցեալ դարուն կէսէն սկսեալ մինչեւ 1880, գրեթէ անօրինակ արագութեամբ եւ առատութեամբ, ես պիտի ըսեմ թէ ատիկա բարիք մը եղաւ գրեթէ եւ նոյն իսկ պատճառ որ քիչ մը կարգացուի այսօր այն թարգմանութիւնը զոր ըրած է Օննիկ Զիֆթէ — Սարաֆ : Առանց այդ նախապատրաստական աշխատութեանց՝ թերեւս այսօր շատ աւելի ետ մնացած պիտի ըլլայինք : Մարդոց նախնական դարերու մէջ առասպելական եւ այլարտնական իրողութեանց նկատմամբ ցոյց տուած հակումին մէկ երկրորդ եւ բարեփոխեալ ձեւն է՝ յետմնաց ժողովուրդներու դէպ ի առասպելական եւ անհաւատալի գործերու գիրք առնուածները կարգալու հակումը՝ որ երեւակայութիւնները արթնցնելու մէջ կարեւոր դեր մը կատարած է : Ամէն ազգերու մատենագրութեան մէջ այդ չըջանը իր տեղը ունեցած է եւ հարկ էր որ մեր համայնքն ալ ունենար այդ չըջանը՝ նոյն իսկ հետաքրքրութեամբ լսուած վէպին միջոցաւ մաքուր աշխարհաբար մը անզգալարար զետեղելու համար հոյ տարրին մէջ որ կամաց կամաց անձանաչ լեզու մը գործածել սկսած էր : Այս տեսակէտով հարկ է ըսել թէ այդ չըջանը դեռ աւարտած չէ եւ դեռ հասած չէ Փիլիսոփայիմ աշակերտին պէս գործերու ընդունելութեան եւ տարածման ժամանակը մեր հասարակութեան համար :

Այս տեսակէտով աւելի ուշ ժամանակի մը վերապահուելիք գործ մը կը դաւանինք այս թարգմանութիւնը քան թէ ներկայ ժամանակին :

* * *

Գալով թարգմանութեան յաջողութեանը, թարգմանիչը ինքն իրեն համար հետեւեալ կարծիքը կը յայտնէ . — «Կնճուտ սճով մը «վրձնուած, այնքան խրթին իմաստասիրա-

«կան ու նրբին հոգեբանական խորհրդածութիւններով ու դիտողութիւններով խճողուն հատոր մը հայացնելու կարողութեանէս վեր «յանդգնութիւնը գործած ատենս իսկ, արեւելէն կը գիտակցէի այն սխալանքներուն ու «րոնք ուզէի չուզէի տեղի պիտի ունենային, «բառագիրութեանս անբաւականութեանը եւ «Փրանսերէնի իմացողութեանս ու թարգմանութեանս կերպին թերութիւններուն պատճառով» :

Հակառակ այս շատ համեստ յայտարարութեան, որ եւ է ընթերցող կարծեմ դժգոհ մնալու պատճառ պիտի չունենայ երբ գործին ամբողջութիւնը շատեր յաջող թարգմանութիւն մը դաւանին՝ բաց ի պզտիկ թերութիւններէ — որոնք կրնան ամէն գործի մէջ սպրդիլ — եւ կարգ մըն ալ մասնաւոր իսկատիպ արտայայտութեան ջանքով եղած զեղծումներէ եւ լեզուական սխալներէ որոնք Օննիկ Զիֆթէ-Սարաֆը կը յատկանշեն :

Թարգմանութեան հարազատութիւնը խնդրոյ առարկայ ընելը մեզի համար անտեղի ոտնձգութիւն մը պիտի ըլլար դէպ ի այն սահմանները որոնք Մալխի ձեռնհաս աշխատակիցներէն մէկուն — Գր. Մալխասի — մասնագիտութիւնը կը կազմեն : Գալով Օննիկ Զիֆթէ-Սարաֆի քիչ մը ինքնատիպ թերութիւններուն՝ անոնց առաջինը կը համարինք քերականական պարզ կանոններու ուղղորդութիւն չընծայելը : Լաւագոյն սկզբունքը մեզի համար ընդունուած կարգերը ու կանոնները պահելն է, մանաւանդ որ այսօր հեղինակութիւններ ընդունած ըմբոսցած են այդ խնդիրները :

Հարեւանցի թղթատութեան մը միջոցին, շատ մը քերականական սխալներու հանդիպեցանք որոնք իրենց միօրինակութեամբ քերականական որոշ օրէնքէ մը — մեզի անըմբռնելի — ծագում առած ըլլալու երեւոյթը ունին :

Այսպէս «կը» գործածութեան կանոնը բոլորովին սխալ կերպով կիրարկուած է գործին մէջ : «Կը»ին ը-ը կը ջնջուի միայն ձայնաւորով սկսող բառերու առջեւ եւ ապա դարձ կը դրուի ջնջուած տառին տեղ, այնպէս որ Օննիկ Զիֆթէ-Սարաֆի գրքին մէջ

երեւոյած բոլոր կաշխատիւն (էջ 29), կանցներ (93), կասդէի (94), կարձանագրել (105), կազդէին (106), կանդանահասէին (115), կարսասանէր (115), կասրէին (118), կարսայսէին (129), կադաշել (148), կարսահանէի (245), կենքադրէ (96), կերկարածդէին (106), կերթելէկէր (294), կրնդնշմարէի (94), կրնդունէին (108), կրսուի (98), կրնքունել (148), կրչար (255), կրնդանցնէի (258), կիւնկանկոփէր (245), կունկրնդրէի (131), կոդքունէին (133), կոգեվարէի (250), կոդդէր (260), կոսարացնէն (24), եւայլն պէտք է ըլլան ամէնքն ալ կ'աշխատիւն, կ'անցներ եւ այսպէս շարունակարար⁽¹⁾ :

Նոյնպէս նոյն կանոնին զանցառութիւնն են են հետեւեալները, կսկսի (99), կզմայշէի (127), կզգայի (128), կսացուի (134), կսպասէր (140) որոնք պէտք է ըլլան կը սկսի, կը զմայշէի, կը զգայի, կը սսացուի, կը սպասէր : Սկզբունք մը որ արդէն գործադրուած էր տեղ մը (էջ 250) փոխանակ իր սկզբունքովը «կզայրագներ» «կը զայրագներ» գրուած ըլլալով :

Եւ եթէ «կը սպասէր»-ը կսպասէր գրելուն մէջ անպատեհութիւն մը չկայ, ապա որեւմէն պատճառ մը չկայ որ «կը գրել»-ի տեղ կգրել ծիծաղելի ձեւը չգործածենք :

Նոյնպէս անցեալ ընդունելութիւններ փոխանակ ե-ի հ-ով գրուած տեսանք, չէր կասկածէր (168), չէր ցուցնէր (168), չէր կազմաւորէր (314), որոնք կ'երեւայ թէ ապագրական կամ գրչի սխալներ էին :

Նոյնպէս բացատրական բայերու կազմութեան սխալներու պատահեցանք, ինչպէս չկրնար (224) եւ չթոյրասրէր (310) ի պէս ձեւերու որոնք սխալ են եւ պէտք է ըլլան չի կրնար, չի թոյրասրէր : Քերականական այս զարտուղութիւններէն զատ գործածուած են նաեւ բառեր որոնք անսովոր են : Նորօրինակութեան մը անսովոր՝ որ բառական ա-

տենէ ի վեր ծնունդ առած է ամենեւնի բառին տեղ եւ կրճատեալը, — թերեւս օտար — գործածուած էր ամբողջ գործին մէջ⁽¹⁾, չենք գիտեր ո՞ր աստիճան ճիշդ տրամաբանութեամբ :

Սխալ բացատրութիւն մը կամ նոյն իսկ սխալ թարգմանութիւն մը կրնանք ենթադրել կովերու շփուած խոշոր սայլեր (էջ 133) նախադասութիւնը, վասն զի շատ մեծ հաւանականութիւն կայ որ Բօլ Պուոժէ՝ այնքան խորունկ կերպով քննող եւ ճշմարտախոյզ միտք մը՝ չպիտի ուզէր եզները կով տեսնել, Շատ պարզ ու նախնական բան մըն է թէ կովերը իրր ագարակներու եւ գոմերու ամէնէն շահարեք կենդանիները՝ իրենց կաթովը եւ ձագերովը, չեն գործածուիր կառքերու ըծուելու : Այս տրամաբանութեամբ մասնաւոր քմահաճոյքով մը սայլին տեղ կովկախով բառը գործածելու փափաքը — որուն ոչ ոք խառնուելու իրաւունք չունենալը յայտարարուեցաւ — սխալ մը՝ պիտի ըլլար եւ եթէ ճիշտ ըսելու նախանձանդութեամբ ընդունուի եզակառք բառը, այն ատեն կառքին հետ միասին բառն ալ եզական (!!!) պիտի ըլլայ : Վերջապէս . . . ճաշակի խնդիր է, այնպէս չէ՞ :

Նոյնպէս չենք կրնար երաշխաւորել թէ ո՞ր աստիճանի ուղիղ բացատրութիւն մըն է «խառնուրդ մը կը ներկադմուէր գլխուս մեջ . . .» խօսքը (էջ 189) քանի որ կա՛մ մեջին եւ կամ ներին աւելադրութիւն մը ըլլալը յայտնապէս կ'երեւայ : Եւ ըստ իս, ները վերցունելով է որ աւելի հոյացի, աւելի ըմբռնելի, եւ աւելի գործածական ու սովորական խօսք մը պիտի ունենանք, մինչդեռ ներկադմուիլ բայ մը պարզապէս հայերէն մասնիկի մը եւ բայի մը Փրանսական կազմութեամբ իրարու միանալէ զատ ուրիշ բան մը չէ :

Եւ այս տեսակ առանց պէտքի եւ պատճառի եւ կամ որեւէ արդարացում ունենալու բուն գործը խրթինացուած եւ տեղ տեղ

(1) Հարկ է ըսել թէ այս բառերէն ոմանք շատ մը տեղեր կրկնուած են միեւնոյն ձեւով, մենք միայն մէկ տեղ մը իրենցինք, ինչպէս նաեւ շատ մը նմանօրինակ բառեր զուրք մնացած են, վասնզի պարզ ԹղթատուՅեան մը միջոցին որչափ որ կրնար աչքերնուս զարնել՝ անոնք նշանակած ենք :

Ա. Ա. Ա.

(1) Էջ 9, 18, 21, 22, 92, 96, 116, 115, 116, 121, 122, 129, 137, 145, եւ այլ շատ մը տեղեր. եւ նոյն իսկ միեւնոյն էջին վրայ շատ մը տեղեր :

նոյնիսկ անհասկնալի ըլլալու ատորձան ֆրանսաբան հայերէն մը գրուած է որ մարդ զարմանալէ զատ բան մը չի կրնար ընել :

Նախ մասնաւոր ջանք մը կայ , ինչ որ ֆրանսերէն մէկ բառով է՝ հայերէն մէկ բառով արտայայտելու ջանքը : Այս ջանքին մէջ երբեք նկատողութեան չէ առած Օննիկ Չիֆթէ-Սարաֆ թէ՛ թարգմանութեան մը անհրաժեշտ պայմանն է կարելի եղածին չափ քիչ պահել հետքը այն լեզուին՝ որմէ կը թարգմանուի եւ միւս կողմէ իւրացնել եւ նոյնացնել թարգմանութեան լեզուն կարելի

եղածին չափ հարազատ ձեւերով արտայայտելու համար թարգմանուածը :

Այս տեսակէտով , ներելի չէ թարգմանելի լեզուին մէջ գտնուած իւրաքանչիւր բառին տեղ թարգմանուած լեզուէն բառ մը գրուել եւ չեղած պարագային ստեղծել , որովհետեւ այն ատեն տարօրինակ կերպով մը պահած պիտի ըլլանք բնագրին լեզուին հետքերը՝ եւ երբեք հարազատ թարգմանութիւն ըրած չպիտի ըլլանք :

ԱՐՇԱԿ Ա. ԱԼՊՅԱՃԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդ քիւով)

ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Չմեզ , որ արբիւ կը սիրէի ես պասանի ,
Թա՛ւմ հովիւներ , լինե՛ր , սարսուռք անհառակին ,
Իմ անդրանիկ գաղտնեացս հասու վա՛յրք բնանի ,
Այժմ , ալեւոր , ուզեցի զմեզ տեսնել կրկին :

Ի՛նչ դարձ սրխուր դեպ 'անցեալն , ա՛ն , պերն այնքանի....
Դուք կ'երեւիք ինձ անհրապոյր , ցուրտ , սրտազին .
Եւ օտարի մ'հանգոյն , որ դեմն ելլով չունի ,
Զո՛ւր կը սպասեմ մեղմ կոչերուս արձագանգին . . . :

— Բայց դու նոյնն ես , ո՛վ Բրնուքիւն վշտագեցիկ .
Նոյն եմ պերնանդո երկնաւերնոհ , միշտ գեղեցիկ ,
Երեկուրնէ՛ ոչինչ պակաս ունիս այսօր :

Ա՛ն , կորուսե՛ր եմ խանդն որով կը սիրէ մարդ ,
Սիրս այն ասեմ կ'ապրե՛ր , իրմով՝ աշխարհ բոլոր .
Այս վայրերուն պակսածն , աւա՛ղ , ե՛ս իսկ եմ արդ . . . :

Թարգմ. Ա. Փ.

ԺՕՁԷՖԷՆ ՍՈՒԼԱՐԻ

Ծ. — Ժ. Սուլառի Ֆրանսայի նախորդ սերունդի բանաստեղծներէն է : Զորս տարի առաջ մեռաւ 70 տարեկան : Լինն քաղաքը ծնած , նուրը styliste մը , եւ գրեթէ անմասն sonnettistep եղած է վերջին 30-40 տարիներուն : Զգացումի , գաղափարի , ճաշակի եւ արուեստի տեսակետով անմասն՝ քեթիւ bagagend թեպէտ՝ սակայն ազնուական վարպետի մը անունը քողած է այսօր , եւ Լինն քաղաքը կը պարծի իրմով :

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԵՅԱՊԵՏԻՆ ՆՈՐ ՏԻՏԸՆՈՍԸ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ-ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Տիեզերական պատմութեան մէջ առաջին անգամն է որ կը տեսնուի Անգլիոյ ըրածը, այն է վնասուել թէ ի՞նչ յարմար տիտղոս կըրնայ տալ իր Վեհապետին, որ պատշաճապէս համապատասխան ըլլայ իր տիեզերածաւալ գիրքին ու կացութեանը : «Թագաւոր Մեծին Բրիտանիոյ եւ Իռլանտայի եւ Կայսր Հնդկաստանի» տիտղոսը զոր ունի արդէն, այլ եւս անբաւական կուգայ այն անհուն, անսահման տարածութեամբ ընդարձակ երկիրներու տիրոջ որ Լոնտոն նստելով կ'իշխէ աշխարհի հինգ մասերուն վրայ միանգամայն ցրուած ահագին ստացուածքներու ու գաղթավայրերու, որոնց վրայ արեւը մարը չմտնէր ընաւ :

Քրիստոսէ կէս դար առաջ երբ Կեսար առաջին անգամն ըլլալով Մանչի նեղուցէն Բրիտանիա անցնելով նուաճեց զայն ի հաշիւ Հռոմայեցւոց, զրեց Ծերակոյտին թէ «աստեղի ընկնելը այնչափ զուրկ են քաղականացեալ մարդոց ամէն հանգամանքներէ որ յուսալի չէ թէ օր մը մարդ ըլլան» : Եւ սակայն միայն հիմա չէ որ կը տեսնուի թէ Կեսարու վայրենի կարծած Բրիտանացիք ի՞նչ մարդ եղեր են, մինչ ընդհակառակն Կեսարի ազգը, Հռոմայեցիները, աշխարհի երեսէն սրբուած են :

Դարձեալ Դ. Դարու կիսուն (Քրիստոսէ ետք) երբ Անգլո-Սաքսոններն Հիւսիսային Գերմանիայէն Բրիտանիա արշաւելով գրաւեցին զայն, մինչ Հռոմայեցիները ինքնին ետ քաշուած էին իրենց տէրութեան կեդրոնը (Իտալիան ու Հռոմը) պաշտպանելու համար, ոչ ոքի մտքէն կ'անցնէր թէ Հռոմէական մեծափարթամ աւարէն Անգլո-Սաքսոններուն ձեռք ձգած այս բաժինը ամէնէն տեսականը ու բարդաւաճը պիտի ըլլար օր մը :

Այդ բանը չկրցաւ գուշակուիլ ոչ ալ 1066-ին, երբ Դաղդլիոյ Նորմանտիա գաւառի բաղդատաւար անկարեւոր դուքսը, Վիլհէլմ Ա.

(որ ետքէն կոչուեցաւ Աշխարհակալ) կարգ մը արկածախնդիր կամ բաղդատինդիր մարդիկ ներդրով Մանչէն անցաւ ու աշխարհակալեց Բրիտանիան, որ այլեւս սկսած էր կոչուիլ Անգլիա, անոր նախորդ աշխարհակալներուն, Անգլներու անունով :

Բայց իրաւոյն Անգլիա չպիտի կրնար իր այսօրուան մեծութեան ու զօրութեան հընկայ զանգուածը կազմել, եթէ չարունակէր մինչեւ վերջ Փրանսայի մէջ իր ունեցած Նորմանտիա գաւառը պահելու, երբեմն ալ զայն ընդարձակելու համար մղել իր այսօրու թովեայ դրացիին (Փրանսայի) դէմ այն երկարատեւ ու յամառ պատերազմները որոնք ճիշդ երեքհարիւր տարի տեւեցին եւ հոչաւաւոր Ժան տ'Արքի յաղթութեանց չնորհիւ միայն վերջ գտան 1453-ին :

Բայց անգամ մը որ ազատեցաւ Անգլիա եւրոպական ցամաքին վրայ ստացուածք ունենալէ ու զայն պաշտպանելու հոգէն, գիտցաւ թէ իր ճակատագիրը Բրիտանական Կըղզիներուն մէջ տահմանափակել կարելի չէր, այլ վնասուել պէտք էր զայն ծովերէ եւ ուղիւհանոսներէ անդին : Այս տեսութեամբ Բարթոլոմէոս Տիազ, Վասքօ տէ Կամա եւ Քրիստափոր Բոլոմպոս ոչ մէկ ազգի ու ժողովրդեան այնքան օգտակար եղած են իրենց աշխարհագրական գիւտերովը, որքան Անգլիացւոց, զի մնայուն կերպով ասոնք են որ օգտուեցան անոնց գիւտերէն : Եթէ ոչ, Ստամբուլի Ուլկիանոսի մէջ արգիլափակ ու Եւրոպայէն աքսորուած պիտի հեծէին Անգլիացիները նիւթական թշուառութեան մէջ կամ որս պիտի ըլլային նոր աշխարհակալութեան մը :

Աշխարհագրական այդ գիւտերէն՝ յայտնի է թէ Կեսարու արհամարհած ու Վիլհէլմ Աշխարհակալի նուաճած Բրիտանացիները՝ որոնց հետ խառնուած էին այլ եւս Անգլո-Սաքսոնները ու Նորմանները, ի՞նչ հիմնալի կերպով իրացան օգուտ քաղել, եւ հետզհետէ յառաջանալով այսօրուան վիճակն առաջ բերել, այնպէս որ ստիպուած են այժմ նոյն իսկ խորհիլ թէ ի՞նչ տիտղոս տան իրենց Վեհապետին, այսինքն ի՞նչ անունով կոչեն իրենց համաշխարհային պետութիւնը, որուն

ընդարձակութեան առջեւ բուն Անգլիա, Սկոտլանտ եւ Իռլանտան ալ միասին առնելով, մանրագրիտական կէտ մըն է գրեթէ :

Սակայն Հռոմն ալ այդպէս էր, Իտալիայով հանդերձ Հռոմէական մեծածառաւ տէրութեան յայտ փոքր մէկ մասն էր միայն, այդու ամենայնիւ սկիզբէն մինչեւ վերջ թէ՛ Հասարակապետութեան եւ թէ՛ Կայսրութեան ժամանակը ուրիշ անուն չունէր, բայց թէ Հռոմէական Պետութիւն, թէպէտեւ իբր մէկ մէկ կուսակալութիւն կը պարունակէր արդի բոլոր եւրոպական տէրութիւնները բացի Գերմանիայէն եւ Ռուսիայէն, նաեւ ամբողջ Հիւսիսային Ասիոյիկէ՝ մինչեւ Սահարա, ինչպէս եւ Սրբեմտեան Ասիա :

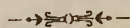
Այս ընդարձակածառաւ երկիրներու տէր Հռոմայեցիք երբեք օր մը չխորհեցան թէ լոկ Հռոմայեցի կամ Հռոմէական անունը կամ տիտղոսը կը բաւէր իրենց համաշխարհային տէրութեանը, եւ պէտք չէր արդեօք աւելի պատշաճ անուն մը յարմարցնել, ինչպէս հիմա կը խորհին ընել Անգլիացիք : Կ'արժէ զիմանալ սակայն թէ անունը չփոխեցին թէեւ Հռոմայեցիք, բայց երբ իրենց կառավարութիւնը միապետութեան վերածեցին, նոր տիտղոս մը ստեղծեցին միապետին համար, այն է ԿԱՅՍԱՐ, որ Կեսարի մէկ անուանափոխութիւնն է : Զի Յուլիոս Կեսարէն առաջ այդ տիտղոսը գոյութիւն չունէր աշխարհի վրայ, այլ նախկին ամէնէն մեծ ինքնակալներն ու միապետներն անգամ կը կոչուէին սոսկ թագաւոր կամ արքայ : Իսկ անոնք որ իրենց գերիշխանութեան ներքեւ կ'ունենային ուրիշ հպատակ թագաւորներ, կը կոչէին ինքզինքնին Սրբայից արքայ :

Ինչո՞ւ ուրեմն հիմա Անգլիացիները կ'ուզեն նոր տիտղոս մը տալ իրենց Վեհապետին, այսինքն իրենց տէրութեանը, որուն մարմնապետը ներկայացուցին է թագաւորը : Միթէ բաւական չէր եթէ իգուարաւ է. կոչուէր միայն Կայսր Անգլիոյ, ինչպէս՝ լոկ Կայսր Հռոմայ կամ Հռոմէական Կայսր կը կոչուէին Հռոմայեցեաց Վեհապետները : Այդ բաւական կ'ըլլար արդարեւ, եթէ սակայն Անգլիական իշխանութիւնը Հռոմէականին նման միաձոյլ ըլլար, եւ տէրութեան ամէն կողմերը միեւ-

նոյն օրէնք ու վարչութիւն տիրէին, ինչպէս կ'ըլլար Հռոմայեցեաց տաւն : Այլ քանի որ Անգլիա ընդունած է անգլիկն ինքնավարութեան սկզբունքներով կառավարել իր ընդարձակ պետութեան զանազան մասերը, ընականաբար չէր կրնար զանոնք մէկէն լոկ Անգլիական կայսրութիւն անունով կոչել, զի կերպով մը ուրանալ կ'ըլլար այդ ինքնօրէն երկիրներու առանձնայատկութիւնները : Ահա թէ ինչո՞ւ համար Անգլիա նոր տիտղոս մը կ'ուզէ յարմարցնել իր Վեհապետին, այսինքն իր պետութեանը համար :

Մ. ՆԱԹԱՆԵԱՆ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԸՄԲՈՆՈՒՄԸ

Դատարարական յստակ եւ լայն հասկացողութիւն մը գեղ չէ շինուած մեր մէջ. ու այսօր ձեռնհասութիւն չունինք լաւ կազմաւորուած ուղեղի մը հետ՝ մշակուած կամք մը եւ հզօր նկարագիր մը պատրաստելու :

Ո՞վ չխորհիր թէ ամէն մարդ իրաւունք ունի մտաւոր ըլլալի, եւ միւս կողմէ՝ անխուսափելի պարտաւորութիւն մըն ալ է որ որ եւ իցէ անհատ՝ հոգեկան կեանքի մշակութիւն մը ունենայ, որպէս զի կարենայ մասնակցիլ ընդհանուր կեանքին որ իր շուրջը կ'եռայ, կատարելով իր մասնաւոր պարտաւորութիւնները :

Բայց մեր դպրոցները իրենց արդի ուղեւորութեամբ իրապէս պահանջուած դատարարականութիւնը չեն տար մեր նոր սերունդին : Անոր պատճառը թերեւս նախ ընտանեկան կրթութեան պակասը, երկրորդ՝ դատարարականութեան եւ կրթութեան դերերուն չփոփոխութիւնն ու անհաստատակալութիւնը ըլլայ :

Ո՞ր ծնողք արդեօք կը սիրէ անդրադառնալ միշտ սա իրողութեան շուրջը՝ թէ իր զաւակին առաջին տարիները, որոնք իր աչքին առջեւ կը սահն, վճռական ազդեցութիւն մը

ունին անոր անհատական կազմակերպութեան ու ճակատագրին վրայ :

Ո՞ր որդեկէր հայր կամ մայր կը խորհի թէ ի՞ր աչքերով աղան կը սորվի գիտել ամէն ինչ . իրմէ կ'ընդունի նա իր առաջին տպաւորութիւններն ու գաղափարները . թէ ի՞նք կը կազմէ կեդրոնը այդ փոքրիկ աշխարհին : Ո՞վ, վերջապէս , իր զաւակասիրութիւնը անձնութեան մը բարձրութեանը կը հանէ , իրագործելու համար հեթանոս բանաստեղծի մը սա խօսքը թէ «քու եւ չարին մէջ թո՛ղ զաւակդ կենայ» : Արդեօք զաւակին սէրը քանի՞ ծնողքներ բռնած է անդունդին եզերքը , քանինե՞ր փրկած է անկումներէ ու փորձութիւններէ :

Աններելի է մինչեւ իսկ կասկածի ենթարկել հօր մը կամ մօր մը անսահման խանդավառանքը իր զաւակին նկատմամբ , բայց թերեւս նա չատ անգամ բնաւ մտածած չըլլայ իր գործին էական կողմին վրայ , որ է՝ հասոյական տպաւորութիւններու եւ անոյշ զգացումներու մթնոլորտէն բարձրացնել մինչեւ պարտականութեան լուրջ սահմանը : Ասոր համար , կարեւոր է որ լուսաւորեալ եւ գիտակից սէր մը զուգընթանայ միշտ որդեասիրութեան բնագլխական զգացումին հետ , որ այնքան ուժգին կը խօսի ծնողքին մէջ :

Այսու ամենայնիւ , մանուկը աղետալի գայթակմանքով կը մատնուի ապագային , եթէ դպրոցն ալ մեծաքանակ ծանօթութեանց խրճողեալ պաշարներ տայ , կահաւորելու համար միայն միտքը , առանց լրջօրէն հսկելու անոր բարոյական դաստիարակութեանը վրայ , ինչպէս հոգ պիտի տանէր առողջ մարմինով մըն ալ զայն օժտելու : Վասն զի , առանց առողջ բարոյականի մը , եւ առանց ամուր նկարագրի , մշակուած եւ ճոխ միտք մը կը նմանի այն սունկերուն , որոնք կրկնակ ծաղիկներ կուտան , բայց ո՛չ երբեք պտուղ : Մոլորթիւններու բուռն ցնցումները չատ կանուխէն եւ զիւրաւ կը խամբեն ծաղիկներն ա՛յն փայլուն միտքերուն՝ որոնց աճումին ու բեղմնաւորմանը համար կը պակսի բարոյականի կենսական ոյժը :

Թէ՛ դպրոցի եւ թէ՛ գործնական կեանքի մէջ զիտուած երեւոյթ մըն է որ բարձր կա-

րագործիւն ցուցնող խոստմնալից պատանին . բուն յաճախ առողջութիւն , ջանասիրութիւն եւ նկարագրի ոյժ պակսելով , չեն յաջողոր կեանքի մէջ . մինչդեռ նուազ օժտուածները՝ իրենց յարատեւ աշխատութեամբը եւ նկարագրի զօրութեամբը կարող եղած են ընկերական բարձր դիրքերու հասնիլ եւ օգտակար ըլլալ իրենց հասարակութեան :

Եւ իրանցնէ , միայն զրել , կարգալ եւ հաշուելը չեն կազմեր բուն դաստիարակութիւնը՝ զոր սխալ հիման մը վրայ կը դնենք՝ եթէ մեր դիտումն ըլլայ կրթել մանուկը՝ ընդունակ դարձնելու համար զայն որ եւ իցէ արտաքին եւ պատահական նպատակի մը : Ամէն բանէ առաջ պէտք է մարդը նկարել տղուն մէջ , բառին բովանդակ պարզութեամբ եւ գեղեցկութեամբ : Ըստ այսմ , դաստիարակութիւնը չի զսնդ բնաւ մեր բնութեան ո՛չ մէկ տարրը , ո՛չ մէկը մեր կարողութիւններէն : Իր կենսական գործն ըլլալով մարդուն բարոյական վերածննդը , նպատակաշարմար միջոցներ կ'ընձեռէ նա հաւասարապէս մշակելու համար մանուկի բոլոր կարողութիւնները եւ բնական ձիրքերը , որպէս զի լիովին կարենայ պատկերացնել նա իր մէջ՝ տիպար մարդուն գաղափարը :

Դաստիարակութիւնը , այսպէս , փոքր հասակէն՝ ֆիզիքական , մտաւորական , սրտի եւ կամքի ունակութիւններ շինելով մանուկին մէջ , կը զարգացնէ կամքը վարող ազնիւ շարժառիթները , կը կանոնաւորէ զգայական ճրգտումները : Տղուն կը սորվեցնէ վննել ինքզինքը , իշխել իր հակումներուն վրայ , եւ զանոնք ենթարկել բանականութեան : Եւ դաստիարակ մը գերազանցապէս պակած կ'ըլլայ իր կոչումը , երբ կը յաջողի միշտ արթուն պահել մանուկին մէջ՝ պատիւի եւ անմեղի զգացումը , որ ինքնին վստահութիւն մը կը ներշնչէ թէ ընդունած է իր մէջ անգործելի սկզբունք մը , որ պիտի ազդէ իր գործերուն վրայ , նոյնիսկ այն տանէ՝ երբ տղուն քովը ա՛լ հսկող մը չերեւիր :

Դաստիարակութեան բարեբար ազդեցութիւնը ընտանեկան յարկէն մինչեւ դպրոցին սեմը՝ չամբոխոյ իր , այլ իր ազնիւ խմորով ամբողջ կեանքը կը բեղմնաւորէ : Ան կը մարգէ-

եւ հրաշալի ներդաշնակութեան մը մէջ կը դնէ մեր բոլոր կարողութիւնները, որոնք մեր մէջ անսպառ զօրութեան մը փոխուած՝ մեր էութիւնը բարոյապէս յարաճուն վիճակի մը մէջ կը դնեն, եւ մենք առ յաւէտ դաստիարակելի անհատականութիւն մը կը դառնանք։ Ընդունակ կատարելագործուելու։

Իսկ կրթութեան դերը շատ անգամ դաստիարակութեան հետ կը շփոթեն անոնք, որոնց միակ նպատակն է գործնականապէս պատրաստուիլ կեանքի որ եւ է ապարիշդի համար։ Այդ գործնականութիւնը թէպէտ ըստ ինքեան եպիսկոպի չէ, բայց իր միակողմանի եւ անձուկ հանգամանքովը կը վնասէ մարդուն ամբողջական զարգացմանը։ Կրթութիւնը թէեւ մեծագոյն օժանդակ մը դաստիարակութեան՝ հարկաւոր է. վասն զի աշակերտը ծանօթութիւններով եւ ազնիւ մտածութիւններով կը լեցնէ. եւ ո՛չ ոք կըրնայ ընել բարին, երբ չճանչնար զայն։ Կրթութեամբ միայն կարող կ'ըլլանք բնական աշխարհը, կեանքը, մեզ շրջապատող բնական հանգամանքները։ Լաւագոյն ուղղութիւն մը կուտայ նա մեզի եւ կը ցուցնէ թէ ի՞նչ վերելքներ կան զէպի կեանքի բարձր աստիճանները եւ անոր ազնուագոյն նպատակը։ Լայն կրթութեամբ մը միայն կը յաջողինք բնական իրականութեան թաքուն եւ ճշմարիտ իմաստները, եւ զմեզ մեր գիրքին պարտաւորութիւնները կատարելու վիճակին մէջ կը դնենք։

Կրթութիւնը պէտք է օգտակար եւ գործնական ծանօթութիւններ տայ, եւ ամէն ուսում իր օգտակարութիւնն ունի զարգացած եւ ինքնակազմ մարդը պատրաստելու համար։ Հոս, սակայն, կը պարտաւորիմ ըսել որ մեր դպրոցներուն մէջ կանուխէն մեծ տեղ մը տալու չէ բանաստեղծութեան որ երազուն, տարտամ եւ մեղմածոտ կ'ընէ մեր երիտասարդութիւնը, այլ այնպիսի բնական փթթումով մը լճակելու է տղուն զգացումները, որ կեանքի բոլոր աստիճանաւորումներուն մէջ կարենայ ճաշակել վայելուչ, գեղեցիկ եւ ընտիրը։ Այն կրթութիւնը ընտիր է որ ամէն աստիճանի վրայ բարոյական գաղափարներ կ'արթնցնէ, կ'արծարծէ եւ կը զօրացնէ տղուն

մէջ։ Դպրոցը ամէն բան չի սորվեցներ, այլ յարգանք եւ սէր կը ներշնչէ զէպի գիտութիւն, եւ այս է արդէն կարեւորը սրագն զի մէկը մինչեւ վերջը ուսանի եւ զարգանայ։

Հետեւաբար, դաստիարակութիւնն ու կրթութիւնը երկու հոմանիշ բառեր չեն, ո՛չ ալ երկու ներհակ ոյժեր իրենց գործառնութեանց մէջ, այլ անոնք իրենց առանձին պաշտօններն ունին միեւնոյն գետնի վրայ։ Դաստիարակութիւնը բարոյական մարդը կը բովանդակէ եւ նկարագրիր կը շինէ, կրթութիւնը ծանօթութիւններ կուտայ եւ միտքը կը բեղմնաւորէ։ Առաջինը կենսական է եւ անհրաժեշտ, ամէն անհատի համար առ հասարակ, վասն զի կեանքի խարխիւրը կը կազմէ, երկրորդը կարեւոր է եւ օգտակար, մեր նիւթական բարօրութեանը համար։

Դաստիարակութեան վրայ խօսած ատեն նկատեալ է մատնանշել մեր անմիտ արհամարհանքը զոր կը ցուցնենք կրօնական դաստիարակութեան մասին։ Անշուշտ նախադաշարումի մը արդիւնք է այդ ծայրայեղ խորշանքը կրօնքէն, որ օտար բարքերէ մտած է մեր մէջ, վասն զի հայ տարրը բնականէն կը սիրէ կրօնական ներշնչումներու տակ ծաղկիլ եւ զարգանալ։

Լուրջ խորհողներու համար ցաւալի իրողութիւն մըն է որ այսօր մեզմէ շատեր, եւ այն՝ ուսեալ համարուած դասակարգէն, խորին տգիտութեամբ մը կը դատեն կրօնական իրերը։ Կրօնքը ոմանց համար տգիտութիւն, սնտոիք, մթութիւն, տարտամութիւն է. եւ կրօնական դաստիարակութիւնը կրօնական ձուլուած մը կուտայ մտքին, կաշկանդելով անորթութիւնները, խամբեցնելով հոգեկան կարողութիւնները. հայեցողական, անջիղ, անգործ էակ մը ընելով մարդը։

Այս կերպ խորհողներուն թիւը հետզհետէ կը ստուարանայ, ու մեր նոր սերունդը անզգալարար կը բռնուի այդ հոսանքէն որ դժբախտաբար մեծ համեմատութիւններ կ'առնէ։

Եթէ դաստիարակութիւնը ամբողջ մարդը կը տեսնէ, ինչո՞ւ թեթեւամտութեամբ արհամարհել կրօնքին բաժինը որ է՛ն ազնուագոյն մասը կը կազմէ մեր էութեան։ Կրօնա-

կան զգացումը հզոր եղած է թուր անոնց քովը որոնք բարոյական մեծութեան մը հետ, անհուն հմտութիւն մըն ալ կը միացնեն, Թերի գիտնականները, հիւանդ միաքերը, կէս մարդերն են որ չեն տեսներ իրենց մէջ կրօնի այդ լուսաւոր կողմը: Մինչդեռ ան, որուն մէջ հոգեկան թուր կարողութիւնները զարգացած են, որ ինք իր մէջ ներդաշնակաւորուած միութիւն մըն է, եւ որուն մէջ կ'ապրի ամբողջ մարդը, ան խորապէս կ'ըզգայ կրօնին տաք շունչը որ իր սրտին թելերը կը շարժէ խորհրդաւոր սարսուռով մը:

Ինչ է արդեօք կրօնական դաստիարակութեան փնտրութիւնը: Եթէ կ'ուզենք բարի քաղաքացիներ պատրաստել, բարութեան վճիռ աղբերակէն՝ Աւետարանէն կը հոսին բարձրագոյն ներշնչումները: Եթէ կը քանանք կորովի նկարագիրներ կազմել եւ յառաջդիմութեան ու եւանդոտ գործունէութեան ընդունակ միաքեր հասցնել, դարձեալ քրիստոնէութիւնը գործնականօրէն մեզ կը սորվեցնէ թէ մարդուն ամբողջ կեանքը, անրիկհատ աճում մը, բազմապատկում մըն է, թէ մարդը անհունապէս կատարելագործելի էակ մըն է. եւ թէ ճացած միտք մը, անշարժ հոգի մըն է ան որ, ամէն օր մտախոնջութիւն մը, գէպի բարին շարժում մը, յառաջդիմութիւն մը չզգար իր էութեանը մէջ:

Քրիստոնէական դաստիարակութեան գործն է նոյնիսկ, իր հնարաւոր կատարելութեան հանել մարդուն ճշմարիտ բնութիւնը, յարգելով զայն իր թուր մասերուն մէջ: Հաստատուն եւ լայն կրթութիւն մը տալ տղոց, որպէս զի կարող ըլլան իրենց կեանքին մէջ, հոգեկան մեծութեամբ կատարել թուր իրենց աւանձնական եւ ընկերական պարտականութիւնները: Քրիստոնէական լուրջ դաստիարակութիւնը կը խորշի իսկապէս տղայական մտածութիւններէ եւ վտանգաւոր աշխարհասիրութենէ: Նա չախորժի միջակութենէ, այլ լաւ յարգարուած ուղեղի մը կը ըծորդէ մաքուր սիրտ մը:

Արմաշ

ՀԱՐՄԱՆ

ՀԱՐՄԱՆԲԱՐԸ

(Աւանդալիւպ)

— ❧ —

Հեթանոս դարու աւանդութիւններն ու սովորութիւնները, որոնք այդ շրջանին մէջ կազմուեցան կամ նախահայրերէն փոխանցուեցան յաջորդ սերունդին, տակաւին մինչեւ այսօր նոյնութեամբ կամ շատ քիչ փոփոխումով կը մնան ու կը պահուին մեր ժողովրդի մտքին մէջ՝ իրրեւ անջնջելի ու նուիրական աւանդներ: Ժողովուրդը կը սիրէ զանոնք, կը պաշտէ ու կը յարգէ այդ մնացորդները: Հեթանոս միտքը ազդած է ժողովրդին վրայ, սրբագործած է անոր մէջ այդ աւանդութիւնները եւ անոնք այնպիսի խոր արմատներ ձգած են, զորս յետագայ դարերը չեն կրցեր արմատախիլ ընել: Ժողովուրդը կրցեր է սիրել բնութեան երեւոյթներն ու տեսարանները. եւ որովհետեւ իրեն համար շօշափելի բան մը պէտք էր որպէս զի կարենար այս կամ այն գաղափարը հասկնալ, ուստի փորձած է օգտուիլ իր տեսածներէն եւ բնութիւնն ալ այդ ծառայութիւնը անոր չէ զլացած: Քար մը, քարերու կոյտ մը, առուակին կըլլումը, թռչունին սուլումը եւ ուրիշ նմանօրինակ երեւոյթներ, որոնք բնութեան մէջ ամէն քայլափոխիդ կը հանդիպին, ու շարժութիւնը կը գրաւեն ժողովրդին որ անկէ կը հանէ իր բարոյականն ու յաւիտենապէս կը կապուի անոր: Օրինակի համար ժողովուրդը ինչ բառերով կրնար նուիրագործել սէրը, եթէ ոչ այդ գաղափարը կապել արձանացեալ քարի մը հետ, որ քարաւոր սիրադրութի մը քարանայր ցոյց կուտայ իր սէրը գրծելուն եւ սիրտ մը խորտակած ըլլալուն համար ⁽¹⁾:

Աւանդութիւններ կան որոնք միայն մէկ գաւառի յատուկ են: Կան ալ, որ ամէն գաւառի մէջ գոյութիւն ունին եւ կը պատմուին շատ քիչ փոփոխութիւններով, սակայն գաղափարականը նոյնը կը մնայ:

Շատ սովորական է ժողովրդին մէջ սէրի

(1) Տես Մատիւ Թիւ 17, — 1901.

դրժումը կապել քարացածի մը հետ : Ինչ որ կը պատմուէր Մուշի մէջ այն քարացածին վրայ , նոյնը կը պատմուի նաեւ կարնոյ Բասէն գաւառին ժողովրդեան մէջ , սա տարբերութեամբ որ , հոն քարացածը մէկ անհատ էր , հոս՝ ամբողջ հարսանեկան թափօր մըն է որ այդ պատիժին ենթարկուած է : Այդ վայրը կը կոչուի հարսանեկաւ եւ կը գտնուի համանուն գիւղէն կէս ժամ հեռաւորութեամբ քարաբլրի մը ստորոտը : Թերեւս գիւղն ալ աղկէ առած է իր անունը :

* * *

Աննման էր Խորէնը : Սեւ սեւ խոշոր աչքերը մէյ մէկ արեւներ էին կարծես , այնքան վառ , այնքան պայծառ , որոնց նմանը չունէին գիւղի միւս տղաքը : Հապա ճայնը , ո՛րչափ անուշ կը հնչէր իր սրինգին հետ այն լեռներուն եւ ծործորներուն մէջ : Բնութեան զաւակ էր Խորէնը , լեռներն էին իրեն օթեւան , թոշունները՝ քներգակ : Արշալուսին թոշուններուն հետ կ'արթննար ու դեռ արեւը չգարկած կ'առնէր իր մախաղը , իր սիրական գառներուն հետ կը հեռանար գիւղէն , ամէն աղմուկէ հեռու , բնութեան ծոցին մէջ , ուր որ կը գտնէր միայն իր հանգիստը : Իր սիրական սրինգը երբեք ձեռքէն չէր ձգեր : Լեռները կը ճանչնային անոր ճայնը , արձագանգ կուտային իրարու : Ծառերը կը խոնարհեցնէին իրենց գլուխը : Թռչունները կը լռէին , ծաղիկներն իրենց աչքերը խոշոր բացած կը դիտէին զայն եւ երբ Խորէնի կրակոտ աչքերուն հանդիպէին՝ գլխիկոր վար կը նայէին : Անտառները կը ճանչնային իրենց հիւրը եւ երբ կը սկսէր հնչել սրինգը , մեղմ գետիւնը ծառերու տերեւներէն անցնելով կը տառէր անոր ճայնը անտառի թխորակ աղջկան , որ անտառի ու գին էր միանգամայն :

Խորէն չէր ճանչնար զայն ու ոչինչ կը զգար , բայց թխորակին սիրտը սիրած էր Խորէնը , անոր երկու եփեհոս աչքերը հրապուրած էին զինքը . նոր համալուած էր թէ իր աչքերէն աւելի գեղեցիկ աչքեր կան եղբր :

Կէս օր էր : Գառները արեւին տապէն նեղուած՝ հովանուտ վայր մը կը փնտռէին :

Վերջապէս եկան հասան կաղնիին տակ ուրկից քիչ հեռու կը ծործորային երկու աղբուրներ : Մեր հովուորդին ալ իր ծարաւն յաագեցնելէ վերջ , կռակը տուաւ հինաւորաց կաղնիին ու քիչ մը մրափել փորձեց , քնացող ծաղիկի մը շունչով : Անտառի թխորակ աղջիկը հաղիւ կրցած էր զայն իր ճանկին մէջ որսալ ու անոր աչքերէն համբոյր մը քաղել :

Սոսկումով արթնցաւ Խորէն . բան մը չկար իր շուրջը : Չհաւտալն եկաւ , բայց կը զգար այն օտար շրթներուն հպումը իր աչքերուն :

Հովուորդին յամբօրէն վար նստաւ՝ աչքերը սեւեռելով անտառին խորը , առանց պատճառը գիտնալու : Իր միակ սփոփարար սրինգը հանեց ծոցէն , այրող շրթները անոր մօտեցուց եւ դեղեկիտ մատներն անոր ծաւկոտ իրանին վրայ շարժելով սկսաւ նուագել : Երկարօրէն արձակուած խաղերուն մէջ կը պարփակէր իր ամբողջ յուզումը , կուրծքը կ'ելլէլէլէր : Այդ թրթռումի պատկերը կը փոխանցուէր սրինգին եւ հովը զայն տանելով կը հասցնէր անտառի թխորակ աղջկան ականջին :

Անտառի ոգին զգաց անոր սրտին ելեւէջները եւ ահա՝ հովը դադարեցաւ , ծառերը լռեցին ու անոնց մէջէն ձիւնի պէս սպիտակ ու շողջաղուն աղջիկը դուրս եկաւ :

Հովուորդին ապշած կը նայէր անոր ու շնորհ կը խնդրէր ըսելով . — « Հերիք չէ՞ որ տանջես զիս , աղջիկ , քու համբոյրներուդ խաղաղացումը արթնցուց զիս քունէս ու ա՛լ քեզ շտեմայ » :

— Աղուոր հովուորդիդ , քու սրինգիդ ճայնը զիս հեշտացուց , քու աչքերդ զիս հմայեցին . խօսք կուտա՞ն որ յաւիտեան չը բաժնուիս ինձմէ : Եկուր իմ ընակարանս երթանք , անտառին խորը , ուր ոչ ոք կը խանգարէ մեր առանձնութիւնը : Անհամար բարիքներ մեզ կը սպասեն , ա՛ն սրինգդ ու քալէ , բայց կ'երգչուո՞ս նախ որ ինձմէ զտտ մէկը չսիրես ու եթէ ուխտդ դրժես՝ քար ու քարէ արձան դառնաս :

Եւ որովհետեւ իրիկունը մրափող արտեւանունքի մը պէս կը գոցուէր , լուսինն տակ

մրմնջեց հովուորդին իր ուխտը, ու մտան բա-
րիքներով լեցուն բնակարանը, ուր մինչեւ այն
ատեն մահկանացու մը չէր համարձակած
սոք կոխել :

Նաժիշտները զիմաստրեցին զիրենք ու
տարին այն պարտէզը, ուր ամէն բան ճոխ
էր : Զրցայտները ամէն կողմ առատապէս
բաշխուած էին : Թռչուններն սկսան երգել,
ծառերը կը խոնարհէին մինչեւ գետին եւ կը
չնորհաւորէին զանոնք :

Բայց հովուորդին այն օրէն սկսեալ ողբաց
իր հէգ բախտն ու հասկցաւ իր պատրանքը :
Ամէն բան նեղ էր իրեն համար : Սիրտը
յուզուած թէեւ, կը դիտէր այն արուեստա-
կան գեղեցկութիւնները : Բայց անոնք իրեն
համար օտար էին : Կարօտեցեր էր իր լեռներն
ու ծործորները : Աւազանները կը ցայտէին
հոն, բայց լեռներու կողերէն ծորով ջուերն
իրեն համար աւելի քաղցր էին ու յիշատա-
կելի : Խնդճ հովուորդին կը յիշէր այս ամէնն
ու կը մտաւ : Անտառի ոգին, թխորակ աղ-
ջիկը դիտած էր զայս ու չէր կրցեր բացա-
րութիւն մը տալ : Անոր սրինգը չհնչեց եր-
բեք այն կամարներուն տակ : Սէրը իրեն հա-
մար տառապանք մը եղաւ : Փորձեց հեռա-
նալ անկից եւ կրկին իր հօտին միանալ, երբ
անգամ մը անտառի ոգին բացակայ էր : Եւ
իրաւ ալ օր մը իր խորհուրդը իրագործեց եւ
կրկին իր հօտին հետ զիւղ վերադարձաւ :
Լսեց զիւղացին այս ամէնը եւ ձայն չհանեց :

Անտառի թխորակ աղջկան վիշտը սաստիկ
եղաւ : Վաղեց իր մօր՝ զիցուհւոյն մօտ,
պատմեց անոր իր վիշտը եւ խնդրեց որ այդ
մահկանացու սրդին քար դարձնէ : Լսեց զի-
ցուհին եւ սպասեց :

Բայց կաղնեհասակ եւ կարմրերես Խորհ-
նին աչքերը միայն անտառի աղջիկը չէ որ
գիւթեցին : Գիւղի բոլոր աղջիկները անոր
վրայ երգում կ'ընէին եւ որքան երջանիկ կը
զգային ինքզինքնին, երբ անգամ մը արժա-
նանային անոր մէկ ժպտին :

Արեւի տապը կը նեղէր մեր հովուորդին
ու հօտը, եւ երբ կէս օր եղաւ ու իր հօտն ա-
ռաջ կը քչէր, տեսաւ հեռուէն Շուշանը :
Իսկոյն պարզեց իր ցանցը եւ սրտաց անոր
սիրտը : Արեւին վրայ կրկին երգում ըրաւ,

եթէ մտնար զինքը եւ ուրիշ մէկը սիրէր,
քար ու քարէ արձան դառնար : Բայց Խո-
րէն կրկին հատաւ շմնաց իր ուխտին մէջ,
սիրտ մըն ալ խորտակեց, հոգի մըն ալ տա-
րաւ : Լսեց իր հայրը, արեւն ալ վերէն, բայց
երկուքն ալ լուռ ու մունջ կեցան :

Հովուորդին սեւ աչքերն ուրիշ աղջիկ
մըն ալ սրտացին : Լսեց անտառի աղջիկը,
գնաց իր մօր քով եւ բողբոջեցին արեւին :
Արեւը զայրացաւ եւ պատրաստուեցաւ զայն
չանթահարելու :

Իրիկուն էր : Հարսանեկան թափօրը գիւ-
ղէն դուրս ելաւ եւ կը դիմէր այն բլուրն ուր
հարս ու փեսայ արեւին առջեւ իրենց ուխտը
պիտի մրմնջէին : Արեգակը վերէն կը դիտէր,
հասկցաւ հովուորդին միտքը, զայրացաւ
եւ ամպեր կուտակեց : Զայները լուցին,
գուսանները դադրեցան, փոթորիկ մը բարձ-
րացաւ եւ վերէն պատգամը սրտոտց : « Իմ
ճառագայթներու տակ սիրային այսպիսի ուխ-
տագրութեան չպիտի պատահի այլ եւս, եւ
իրեւե նշան յետագայ սերունդին, քարա-
ցէ՛ք ամէնքդ միասին » :

Պատգամը զօրաւոր էր : Թափօրը քարէ
արձան դարձաւ եւ իրեւ յաւիտենական
սիրինքս նշաւակ եղաւ յետագայ դարերուն :
ԱՇՈՒՂ

Կարին

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Տօնախմբութիւն . — Ս. Պատրիարք Հայրը
իր անուան տօնախմբութեան առթիւ ընդու-
նելութիւններ կատարեց երեքարթի օրը
Ազգ. Պատրիարքարանի մէջ ուր գիշերեց եր-
կուշարթի իրիկուն եւ յաջորդ առաւօտուն
նախագահեց Մայր Եկեղեցւոյ արարողու-
թեանց : Մայրաքաղաքիս գրեթէ բոլոր ե-
պիսկոպոսներն ու վարդապետները, Վարչա-
կան Ժողովներու, Տեսուչ Խորհուրդներու եւ
Հոգարարութեանց ու Խնամակալութեանց
ներկայացուցիչներ եւ ուրիշ բազմաթիւ ազ-
գայիններ յաջորդաբար Պատրիարքարան գա-
ցին ուր Ն. Ամենապատուութիւնը ընդունած
էր արդէն Պատրիարքարանի պաշտօնէն
թեան, Մայր Եկեղեցւոյ Թաղ. Խորհուրդին,

Մայր-Վարժարանի եւ Ս. Յակոբայ Որբանոցի տաներուն շնորհաւորութիւնները : Միջօրէն յետոյ , շնորհաւորական այցելութիւն տուին նաեւ Հայ-Հռոմէականաց Պատր. Փոխանորդ Տ. Աւետիս արքեպիսկ. Արիւարեան , Հայ Բողոքականաց ազգապետ Յակոբ էֆ. Պոյաճեան , Յունաց Պատր. Փոխանորդը , Պուլկարաց Էկզարքին Փոխանորդը , Վիէննայի Միսիթարեան Միաբանութեան Հայր Մէնէվիլեան եւ Հայր Գալէմբարեան , Կրօնական Գործոց Տեսուչ Ջիվէր պէյի կողմէ յատուկ պաշտօնատար մը , հելլէն դեսպանատան թարգմանը եւ ուրիշ անձնաւորութիւններ որոնք արժանաւորապէս պատուասիրուեցան : Գաւառային առաջնորդներէ ալ շնորհաւորական հեռագիրներ հասան հեռզնեալ :

Ս. Հայրապետը ինչպէս նաեւ Երուսաղէմի Ս. Պատրիարքը շնորհաւորական հեռագիրներ ուղղած են Օրմանեան Ս. Պատրիարքին որ հեռագրով շնորհակալութիւն յայտնեց :

Ներկաւիւրամեակ . — Միսիթարեան Միաբանութեան հիմնարկութեան երկհարկւրամեայ տարեդարձին առթիւ , — կը գրէ Սուրհանդակ իր Ազգ. Քրօնիկին մէջ , — ինչպէս Վենետիկի միաբանութիւնը հանդէս մը կազմակերպած է սեպտ. 8ին եւ 9ին Վենետիկի մէջ , եւ կարգ մըն ալ գրական կարեւոր երկերու հրատարակութեան ձեռնարկած , նոյն պէս նաեւ Վիէննայիք սեպտ. 8ին Բանկալթիի վանքին մէջ հանդէս մը պիտի կազմակերպեն նոյն առթիւ եւ պիտի հրատարակեն Հ. Տաշեանի պատրաստած Ոսկեդարու լեզուին պատմութիւնը : Միսիթար Արքաճոր երկհարկւրամեակի հանդէսին առթիւ , Ս. Պատրիարք Հայրն եւս հրաւիրուած է իր կողմէ ներկայացուցիչ մը ղրկել Վենետիկ :

Ս. Պատրիարքը շնորհաւորական գիր մը ուղղած է Վանայ կուսակալի օգնական Յովհաննէս Ֆէրիտ էֆ.ի (որ մեկնեցաւ իր պաշտօնատեղին) իրեն շնորհուած Բ. կարգի Մէճիտիյէ պատուանշանին առթիւ :

Նուիրաւորութիւն . — Պալատի Թաղ. Խորհուրդը շնորհակալութեամբ կը ծանուցանէ թէ Բարիզարեակ Ռաֆիկ էֆ. Մարկոսեան Պոլսոյ Մեծ-Շուկային մէջ սենեցած երեք խանութները Պալատի եկեղեցիին կտակեր է ,

փոխանցման ծախքերն ալ հսկողով իր կողմէ : Գոհութեամբ կը ծանուցանենք թէ Գ. կարգի Մէճիտիյէ պատուանշան շնորհուած է Տիարպէքիի առաջն. տեղապահ Տ. Նզիկիէ վարդապետի որ արձակուրդով մայրաքաղաքս կը գտնուի :

Տ. Նզիկիէ վարդապետը ընկերակցութեամբ Պատրիարքարանի Ա. գործակատար Տիգրան էֆ. Տէր Ներսէսեանի՝ Ատլիյէի պաշտօնատունը երթալով , իրեն շնորհուած պատուանշանին առթիւ շնորհակալութիւն յայտնեց Դատական նախարար Բարձր. Ապտիւրրահման փաշայի , Խորհրդականին եւ կրօնական գործոց տեսուչ Ջիվէր պէյին :

Մանչեսթրէ կը հաղորդեն թէ Յուլիս 15/28ին գումարուեր է տեղւոյն թեմական ժողովը , նախագահութեամբ Տ. Գէորգ եպիսկ. Իւթիւճեանի : Այս գումարման մէջ վաւերացուել է ետքը նախապէս ծրագրուած կանոնագիրը , Հոգաբարձութեան ընտրութեան ձեռնարկուեր է եւ ընտրուեր են Տեարք՝ Մանուկեան , Եալաղճեան եւ Տէօվէթեան :

Այցելութիւն . — Յունաց Տ. Եսաքիմ Ս. Պատրիարքը որ կիրակի օրը Մագրիգիդ գացած էր , բարիգալտեան այցելութիւն ընդունած ըլլալով գիւղին քարոզիչ Տ. Նզիկ եպիսկոպոսի կողմէ , քիչ ետքը Ն. Գերապատուութեան փոխադարձ այցելութեան գացեր է Թաղ. Խորհրդոյ տաննապետ Հայկ էֆ. Անտօնեանի բնակարանը ուր վայելուչ պատուասիրութիւն մը եղեր է :

Նշանախօսութիւն . — Անցեալ կիրակի տեղի ունեցաւ ի Մեծ Կղզի Սուրհանդակի խմբագիրներէն Պօղոս էֆ. Ջիլէքճեանի նշանախօսութիւնը Օր. Մաւի Կալիցիի հետ , քննորդի Հանր. Պարտույ Վարչութեան գանձապետներէն Պ. Մարգօրօլիի : Մեր շնորհաւորութիւնները :

ՊԱԼՆՆՑ ԳՐԱՏԱՆ նոր եւ ընդարձակ Դրացուցակի հրատարակուեցաւ , որ փափագողներուն ճրկ կը արուի : Յիշեալ Դրատունը (Պոլիս , Չաքմաքճըրար , Թ. 20) փութով եւ գոհացուցիչ կերպով կը կատարէ գրեւորական ամէն յանձնարարութիւն :

Արժանատի Կ. Ս. Իիթի-Ճեմն

Տպագրութիւն Յ. ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ

Կ. Պոլիս , Ֆինանսըր Եօղուշու , Թիւ 27

Անկարելի է որ ընտանիք մը առանց կարի մեքենայի մնայ, բայց էական կէտն է լաւ մեքենայ մը ունենալ, որովհետեւ լաւ մեքենայ մը անթիւ եւ անհամար ծառայութիւններ կը մատուցանէ, մինչդեռ գէշ տեսակէ մեքենայ մը անվերջ դժգոհութեանց եւ տաղտուկի աղբիւր մըն է:

Բոլոր աշխարհ գիտէ թէ՝

Ս Ի Ն Կ Է Ր Ի

Ձեռքի, ոսքի եւ ձեռքի ու ոսքի միանգամայն մեքենաներ կը գտնուին:

մեքենան լաւագոյնն է. այն մեքենան ամենէն աւելի կատարելագործուածը, հաստատունը եւ գլխաւորածածեղին ըլլալուն՝ բովանդակ աշխարհի մէջ՝ ամէն ոք Սինկէրի մեքենաները կը գնէ:

Սինկէրի մեքենաները կը ծախուին միմիայն Սինկէր Ընկերութեան վաճառատանց մէջ՝

ԲԵՐԱ, Մեծ փողոց, Կալաթա Սէրայի Լիւսէին դիմաց.

ԿԱԼԱԹԱ. } 1. Սինկէր խան, Թիւնէլին ետեւը.
2. Գարաքէոյ, Թրամվէյին կայարանին Դիմաց.

ՊՈԼԻՍ. } 1. Սուլթան Համամ.
2. Սուլթան Պէյազիտ.

Դասերը եւ նորոգութիւնք ձրի.

Կասաբեալ երաւիսաւորութիւն

Մասնաճիւղեր գաւառաց բոլոր քաղաքներուն մէջ

Ս Ի Ն Կ Է Ր Ի
Պ Ե Ր Ե Ր Ի
Մ Ե Ր Ե Ր Ի

ՌՕՍԻԱ — ROSSIA

Ա. ՊԱՆՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԴԵՀ, ԿԵԱՆՔ, ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ, ԱՐԿԱԾԻՔ

1898 տարւոյ մէջ գանձուած ապահովագրիւններ

34,775,642 Ֆրանք

երաշխաւորութեան գումար

121,765,333 »

1881էն ի վեր ապահովագրեալներուն վճարուած

164,172,000 »

Կեդրոնացեղի, Ղալաթիոյ քաղաքին վրայ, Մաքսաւան հին տեղը

Ընդհ. Բնակչ.
Ա. Հիւրմիտի

Ընդհ. Գործակալ
Թէմոսոր Ռէբբէն

Ա Ր Ի Ս ԵՒ ԸՆԿ

ՇՈՒԿԵՇԱՐԺ ԳՈՐԾԱՏՈՒՆ

ՀՈՏԵՂԻՆԱՑ ԵՒ ՕՃԱՌԻ

Վաճառանիշ

Հիմնեալ 1889 ին

Կ. ՊՈԼԻՍ

ԹԱՀՏԱՔԱԼԷ

Արուեստագիտական վերջին կատարելագործութեամբ եւ առաջնակարգ մեքենաներով օժտեալ եւ եւրոպացի վարպետի մը հսկողութեան ներքեւ կ'արտադրէ ամենանուրբ հոտեղէններ ինչպէս նաեւ թուալէթի հոտաւէտ եւ լուացքի պարզ օճառներ : Տեսակի ազնուութեան մասին եւրոպական ամենամեծ գործարաններու ապրանքաց դէմ մրցելու առաւելութեան կը միացնէ գիննրու գերազանց աժանութիւնը : Փափաքողներուն՝ քաթալօկը ձրի կը զրկուի :

Մեծաքանակ գնումքնեւ ուզողները կրնան դիմել Կ. Պոլսոյ մէջ ՕՐՕՍՏԻ ՊԱՔԵՒԿ. ԻՆՃԻՃԻԵԱՆ ՈՐԴԻԲ Վաճառատունները , իսկ գաւառներու եւ օտար երկիրներու մէջ դիմել գարծակալութեանց որ ի ստորեւ , ուր պիտի գտնեն նմուշներու ցուցադրութիւն մը՝ պէտք եղած բոլոր տեղեկութիւններով :

ԲԱՐԻՋ.—ՊՊ. Լաքառիեռ Որդի եւ Ընկ. 28 Ռիւ Շաքոտեօն :

ՊՈՄՊԱՑ.—ՊՊ. Ապքար եւ Ընկ.

ԱՂԵՔԱՆԴՐԻԱ.—Պ. Մ. Գալֆանան .

ԳԱՀԻՐԷ.—Պ. Հ. Ռոզաբալ .

ՌՈՒՍՃՈՒԳ.—Պ. Պ. Կ. Ինճիճեան որդիք .

ՎԱՌՆԱ.—Պ. Կեռոն Արտիքի .

ՋՄԻԻՌՆԻԱ.—Պ. Հայնրիխ Վառնինկ .

ՍԵԼԱՆԻԿ.—Պ. Տինօ Ֆերնանտեզ .

ԻԻՍԿԻԻՊ.—Պ. Մ. Քալուանօ .

ՊԵՏՐՈՒԹ.—Պ. Ֆրանքել Շիֆֆներ .

ՍՍ.ՄՍՈՆ.—Պ. Պ. Պետրոսեան Եղբարք .

ՏՐԱՊԻՋՈՆ.—Պ. Արիս Կ. Ինճիճեան .

Հ Ա Ս Տ Ա Տ Ե Ա Լ 1884ԻՆ

ՀԱՆՐԱԾԱՆՕԹ ՇԱՊԻԿԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԱՏԷՐ

ԱՐԴՈՒԶԱՐԴԻ ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ

Մ. ՏԷՐ-ԴԱԻԻԹԵԱՆ

Թիւ 85 — Կալաքա , Վոյվոսա փողոց — Թիւ 85

Խիստ խնամով ու տարապայման աժան գիններով չափու վրայ կը պատրաստուին ամէն տեսակ չապիկ , օձիք , թեւնոց , գիշերազգեստ ու ներքին ձերմակեղէններ :

Միայն Ֆրանսական ու Անգլիական ընտիր տեսակ կերպաններու զանազանութեամբ օժտուած սոյն գործարանը տրամադիր է ընդունելի ու կատարեալ հոգածութեամբ պատրաստել հարսանեաց ձերմակեղէններու յանձնարարութիւններ :

Կը ծախուին վերջին նորաձեւութեամբ խիստ ճաշակաւոր ու միշտ աժան գիններով օձիք , թեւնոց , ֆլանէլ , գուլպայ , թաշկինակ , ոսկեզօծ կոճակներ , փողկապ , դրամապնակ , զմեյի «Զէֆիրտ» , խոզանակ , սանտր ու անուշահոտութեանց լաւագոյն տեսակներ :

Մ. ՏԷՐ-ԴԱԻԻԹԵԱՆ վաճառատունը նորաձեւութեան , ապրանքաց ազնուութեան , յանձնարարութեանց խնամով պատրաստութեան , ու գիննրու աժանութեան տեսակէտով վստահելի ու լաւ յանձնարարելի լաւագոյն տուներէն մէկն է :

ԳԻՆԵՐԸ ՈՐՈՇԵԱԼ ԵՆ